

ĐẢNG LÃNH ĐẠO CÔNG NHÂN SÀI GÒN – GIA ĐÌNH ĐẤU TRANH CHÍNH TRỊ TỪ 1965 ĐẾN 1968

PHÍ VĂN THỨC*

Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, Sài Gòn có vị trí quan trọng đặc biệt. Đối với địch, Sài Gòn là thủ đô, trung tâm chính trị, quân sự, kinh tế, văn hóa, xã hội, là sào huyệt, nơi tập trung các cơ quan đầu não. Với ta, Sài Gòn là nơi tập trung dân cư đông nhất, là trung tâm đấu tranh chính trị của cả miền Nam, là nơi đấu tranh ác liệt giữa ta với địch để giành thắng lợi cuối cùng cho cách mạng. Nói đến vị trí Sài Gòn thì phải thấy được vai trò của phong trào công nhân. Nó ảnh hưởng đến việc thực hiện phương hướng chiến lược của cách mạng miền Nam. Cho nên, Đảng ta coi trọng công tác vận động công nhân lao động đấu tranh góp phần làm khủng hoảng sâu sắc chế độ chính trị của ngụy quyền ngay ở trung tâm của nó.

Đến giữa năm 1965, chiến lược “chiến tranh đặc biệt” của Mỹ đã bị thất bại. Để tiếp tục áp đặt chủ nghĩa thực dân mới, Mỹ trực tiếp đưa quân vào miền Nam, đồng thời gây ra cuộc chiến tranh phá hoại đối với miền Bắc, nhằm giành lại thế chủ động, chuyển bại thành thắng trên chiến trường, ngăn chặn sự chi viện của miền Bắc đối với miền Nam. Trước tình hình ấy, Hội nghị lần thứ 12 (12. 1965) của Ban chấp hành Trung ương phân tích: “Tuy cuộc chiến tranh ngày càng trở nên gay go ác liệt, nhưng nhân dân ta đã có cơ sở chắc chắn để giữ vững và giành thế chủ động trên chiến trường” và đề ra quyết tâm: “kiên quyết đánh bại cuộc chiến tranh xâm lược của đế quốc Mỹ trong bất kỳ tình huống nào...”.

Sự có mặt của quân Mỹ đã làm đảo lộn mọi mặt đời sống xã hội ở Sài Gòn. Giá cả những mặt hàng thiết yếu tăng lên gấp 2 gấp 3, thậm chí gấp 5 lần, đồng bạc mất giá, “lạm phát phi mã”. Đời sống nhân dân vốn đã khó khăn nay còn khó khăn hơn. Công nhân thất nghiệp ngày càng đông. Ở Sài Gòn, chỉ tính tháng 2. 1966 đã có 30 vạn người thất nghiệp. Nạn bắt lính, cướp đất để xây dựng căn cứ quân sự, cư xá, cao ốc cho Mỹ... càng làm cho nhân dân thêm căm phẫn. Sài Gòn còn là “đống rác ghê tởm” về mặt văn hóa. Nguyên nhân là “chiến tranh và người ngoại quốc quá đông” và “tinh thần vô trách nhiệm của các văn nghệ sĩ vong bản”. Nó phá hoại thuần phong mỹ tục và nền văn hóa lâu đời của dân tộc. Vì thế, mâu thuẫn giữa nhân

---

* Th.S, Khoa Giáo dục Chính trị, Trường Đại học Sư phạm Tp.HCM.

dân ta với Mỹ và tay sai càng trở nên sâu sắc. Tinh thần yêu nước, tinh thần dân tộc ngày càng cao. Phong trào đấu tranh chính trị chống Mỹ ngày càng phát triển mạnh trong công nhân và các tầng lớp nhân dân thành phố. Trong bối cảnh đó, Khu ủy Sài Gòn – Gia Định đề ra nhiệm vụ: Phát triển lực lượng cách mạng, xây dựng cơ sở Đảng, Đoàn thanh niên và các đoàn thể cách mạng, trong đó lấy công nhân làm nòng cốt.

Thực hiện chủ trương trên, phong trào công nhân đã tiến lên bước mới với một khí thế cách mạng rõ rệt, nhằm thẳng vào chính sách xâm lược của Mỹ. Từ tháng 6 đến tháng 10.1965, có hơn 20 cuộc đấu tranh lớn đòi tăng lương, chống giãn thợ, đuổi thợ, đòi tự do nghiệp đoàn, tự do hội họp của công nhân vận tải, hỏa xa, hãng giày Bata, hãng dầu Esso, xưởng dệt Đông Á... Đặc biệt là cuộc đấu tranh của 3000 công nhân khuôn vác từ bến Bình Đông đến bến Nhà Rồng và 8000 công nhân xe buýt, hỏa xa đã làm tê liệt ngành giao thông vận tải.

Phong trào chống bắt lính diễn ra rất sôi nổi khi nguy quyền đóng cửa một số xí nghiệp, sa thải công nhân trẻ để bắt lính. Thanh niên công nhân lao động và gia đình họ tổ chức thành từng nhóm có trang bị vũ khí, tổ chức báo tin, rào ngõ hẻm, không cho cảnh sát vào xóm lao động bắt lính.

Ở Sài Gòn, do tập trung những mâu thuẫn gay gắt của xã hội thuộc địa kiểu mới nên trong năm 1965, phong trào chống Mỹ ngày càng diễn ra quyết liệt, sôi nổi, sâu rộng, đều khắp với quy mô lớn, liên tục, của hàng chục vạn công nhân lao động thuộc hầu hết các ngành nghề. Các cuộc đấu tranh chứa đựng ý thức dân tộc và giác ngộ giai cấp sâu sắc, được hàng triệu người khắp các thành thị miền Nam ủng hộ, hình thành một mặt trận rộng rãi chống Mỹ, cứu nước. Giáo sư Trần Văn Giàu nhận xét: *“Không thể không công nhận rằng, ở các thành thị, lúc quân Mỹ ồ ạt vào miền Nam, thì phong trào công nhân, lao động là mũi nhọn chống Mỹ của phong trào nhân dân yêu nước”*.

Tháng 2.1966, Trung ương Cục kiểm điểm hoạt động chỉ đạo phong trào công nhân năm 1965, và yêu cầu các cấp các ngành phải đặt công tác vận động công nhân, giác ngộ chính trị cho công nhân thành một trong những nhiệm vụ chiến lược quan trọng. Trên cơ sở đó, Nghị quyết VIII Khu ủy Sài Gòn – Gia Định nhấn mạnh vị trí vai trò của phong trào công nhân: *“Ở đô thị phải phấn đấu đạt cho được một phong trào chính trị rộng lớn, có chất lượng cao trên cơ sở một phong trào công nhân lao động vững vàng”*.

Thực hiện chủ trương trên, đầu năm 1966, ở Sài Gòn – Chợ Lớn đã có tới 125 cuộc đấu tranh của công nhân, lao động chống chính sách xâm lược của Mỹ. Tháng 3.1966, đại hội của 20 nghiệp đoàn Sài Gòn – Chợ Lớn đã nêu các khẩu hiệu đòi chấm dứt chiến tranh xâm lược. Khẩu hiệu chống Mỹ, cứu nước đã trở thành khẩu hiệu hành động của công nhân. Tháng 4.1966, trong cao trào đấu tranh chính trị một

trăm ngày của nhân dân thành phố nói riêng và của cả miền Nam nói chung, công nhân xây dựng cảng mới cho Mỹ bãi công chống chính sách phân biệt đối xử của Mỹ đối với người Việt Nam. Cuộc bãi công này đã mở đầu cho cuộc tổng bãi công của 5000 công nhân người Việt ở hãng thầu xây dựng RMK - BRJ ở Sài Gòn. Sự lan rộng, Mỹ buộc phải đề nghị chủ thầu giải quyết các yêu sách cho công nhân.

Qua đấu tranh, công nhân nhận thức sâu sắc rằng: nguyên nhân của đời sống khó khăn chính là do sự có mặt của quân đội Mỹ. Muốn thoát khỏi tình trạng này chỉ có cách Mỹ phải chấm dứt chiến tranh xâm lược. Ngày 10.5, bất chấp lưỡi lê, súng đạn của Mỹ nguy, đông đảo công nhân các xí nghiệp, lao động học sinh, sinh viên... đã tham gia cuộc tuần hành lớn giữa Sài Gòn và trước sứ quán Mỹ. Đoàn biểu tình trên 4 vạn người với hàng trăm biểu ngữ đòi chủ quyền dân tộc, đòi "*Thiệu - Kỳ phải từ chức ngay*", "*Phải chấm dứt ngay các cuộc oanh tạc bữa bãi, giết hại nhân dân*", "*Phản đối việc dùng chất độc hóa học giết hại gia súc và phá hoại mùa màng*", "*Công việc nội bộ của người Việt Nam phải do người Việt Nam giải quyết lấy*", "*Mỹ rút đi*"...

Hưởng ứng lời kêu gọi của Liên hiệp công đoàn giải phóng: đẩy mạnh đấu tranh đòi tăng lương, chống bắt lính, tẩy chay Mỹ, đẩy mạnh đấu tranh đánh vào đầu não địch, đòi Mỹ chấm dứt xâm lược, Mỹ rút khỏi miền Nam..., cuộc biểu tình chống Mỹ nổ ra ngày 1.5. Cảnh sát không ngăn cản nổi hàng vạn người đòi: Chấm dứt chiến tranh, phản đối chính sách của Mỹ nguy. Chính quyền địch huy động 45 xe cảnh sát chở đầy lính nhưng đoàn biểu tình vẫn tiến tới sứ quán Mỹ hô vang các khẩu hiệu: đá đảo đế quốc Mỹ, quân đội Mỹ hãy rút đi. Cuộc đấu tranh này được Hội nghị Thường vụ Khu ủy mở rộng (10. 1966) đánh giá: "*Trong vòng mấy năm nay, đây là lần đầu tiên quần chúng đô thị biểu thị một khí thế chống Mỹ mạnh mẽ nhất, với nội dung đúng đắn nhất*". Công nhân đã thu hút nhiều lực lượng tham gia. Nó "*chứng tỏ khả năng phát động và tập hợp công nhân, lao động của Đảng ta, khả năng đưa phong trào công nhân, lao động thành nòng cốt của phong trào quần chúng đô thị nói chung*". Tiếp đó, khi Thiệu Kỳ công bố quyết định phá giá đồng bạc Sài Gòn làm cho tiền lương thực tế giảm một nửa thì công nhân các hãng thầu RMK - BRJ huy động được 15.000 công nhân xây dựng thuộc hãng đấu tranh làm tê liệt hàng chục công trường xây dựng công trình quân sự của Mỹ và được hàng ngàn công nhân Philippin, Nam Triều Tiên hưởng ứng. Sự lan rộng, ngày 27.6, Mỹ bàn với bốn chủ hãng nhận giải quyết một số yêu sách của công nhân. Ngày 22.11, 5.000 công nhân bốc vác bến cảng chống âm mưu sa thải của địch. Chúng phải hứa không sa thải nữa. Nhưng ngay sau đó chúng lật lọng, 600 công nhân bị sa thải. Ngày 15.12, hàng ngàn công nhân đại diện cho 79 nghiệp đoàn phản đối sự có mặt của quân Mỹ ở Sài Gòn làm cho đời sống khó khăn. Ngày 26.12, 5000 công nhân cảng bãi công và hàng vạn nhân dân lao động Sài Gòn biểu tình thị uy, có trang bị dao, gậy để tự vệ, kịch liệt chống chủ Mỹ sa thải 600 công nhân. Cuộc bãi công tranh thủ được nhiều ngành,

nhiều giới và đồng bào cả nước lên tiếng ủng hộ. Cả Sài Gòn gần như bị tê liệt hoàn toàn. Trước sức mạnh đấu tranh của công nhân thuộc nhiều ngành khác nhau, Mỹ phải lùi bước, hứa thu nhận lại 300 công nhân bị sa thải. Sa thải là một thủ đoạn bóc lột tàn nhẫn để thu lợi béo bở. Bởi vì chúng buộc những người còn lại phải làm cả công việc của người bị sa thải. Dưới đầu đề “Những đồng tiền đẫm máu trong cuộc chiến tranh Việt Nam”, báo Mỹ *Người quan sát* ngày 23.7.1966 viết: “Nếu cuộc chiến tranh ở Việt Nam còn tiếp tục thì lợi nhuận của các công ty tư bản Mỹ sẽ đạt tới mức chưa từng có”. Phong trào công nhân năm 1966 là “những cuộc đấu tranh với qui mô lớn, quyết liệt, liên tục, kéo dài đoàn kết giữa các ngành nghề chống chiến tranh xâm lược Mỹ, chống các công ty tư bản Mỹ, chống nguy quyền Thiệu – Kỳ” (Phong trào đấu tranh chính trị tại các thành thị miền Nam từ 1954 – 1972, Lưu tại Viện Lịch sử Đảng).

Năm 1967, đấu tranh chính trị càng đi vào chiều sâu, phát triển mạnh trong cả các ngành quân sự của Mỹ nguy. Trong tháng 2, hơn bốn vạn công nhân làm ở hãng thâu RMK – BRJ tổ chức hội họp, lấy quyết nghị, cử đại biểu đưa yêu sách cho chủ. Tháng 3.1967, 500 đại biểu đại diện cho công nhân và tiểu chủ thủ công ngành dệt họp đại hội lên án Mỹ nguy âm mưu bóp chết ngành dệt ở miền Nam. Đầu tháng 11.1967, 1000 công nhân, kỹ sư đã cùng liên hiệp với chủ hãng dệt Vinatexo thông qua yêu sách đòi Mỹ nguy hoãn quân dịch. Kết quả, dịch phải hoãn quân dịch cho 570 công nhân.

Tháng 1.1968 là tháng công nhân đấu tranh hết sức sôi nổi. Ngày 11, cuộc bãi công của 3.500 công nhân điện nước Sài Gòn chống cúp lương làm cho nhiều ngành sản xuất bị đình trệ, hoặc ngừng hẳn vì thiếu điện. Ngày 12, 5000 công nhân bến cảng Sài Gòn bãi công, sau đó công nhân lái xe, dệt, diêm và cao su ủng hộ. Ngày 16.1.1968, tổng số công nhân bãi công lên tới 17.000 người bao gồm nhiều ngành khác nhau. Trước sức mạnh đoàn kết đấu tranh của công nhân, mặc dù chúng đe dọa “hoặc đi làm, hoặc vào tù”, nhưng sợ phong trào ngày càng lan rộng, Thiệu - Kỳ phải nhượng bộ, nhận tăng lương 12% tính từ tháng 9.1967, nhận trả tiền thưởng Tết, v.v...

Như vậy, từ giữa 1965 đến đầu năm 1968, bất chấp mọi sự kìm kẹp, đàn áp gắt gao của Mỹ nguy, công nhân đã liên tục vùng lên, đấu tranh quyết liệt đòi các quyền dân sinh, dân chủ, chống Mỹ và tay sai. Hàng vạn công nhân xuống đường. Giác ngộ giai cấp, tinh thần dân tộc được nâng lên, liên kết với đồng bào các giới, với đấu tranh quân sự, chính trị ở các đô thị khác và nông thôn. Phong trào công nhân góp phần làm cho nội bộ nguy bất ổn, Mỹ ngày càng lo lắng vì tại Sài Gòn, một tâm lý đòi rút khỏi miền Nam xuất hiện. Chính Mỹ phải thú nhận đây là một tình hình bi thảm.

Cuối năm 1967, trên đà thắng lợi, căn cứ vào khả năng, triển vọng của cách mạng, Hội nghị Bộ Chính trị (tháng 12.1967) ra nghị quyết về tổng công kích và tổng

khởi nghĩa, sau đó được Hội nghị lần thứ 14 của Ban chấp hành Trung ương Đảng (tháng 1.1968) thông qua. Trên cơ sở phân tích tình hình trong nước và trên thế giới, Bộ Chính trị Trung ương Đảng hạ quyết tâm: “Chuyển cuộc chiến tranh cách mạng của nhân dân ta ở miền Nam sang một thời kỳ mới – thời kỳ giành thắng lợi quyết định”.

Thực hiện chủ trương trên, đêm 30 rạng ngày 31.2.1968, cuộc tổng tiến công bắt đầu. Quân giải phóng đã tiến công các cơ quan đầu não, các vị trí quan trọng của địch làm rung chuyển Sài Gòn. Đi đôi với tiến công quân sự, phong trào đấu tranh chính trị của công nhân phát triển mạnh với nhiều hình thức phong phú. Công nhân, lao động đã nổi dậy đưa đường cho bộ đội, tiếp đạn, tải thương, lập chướng ngại vật trên đường phố, tiếp tế lương thực, cùng bộ đội đánh địch phản kích. Trong các xí nghiệp, công nhân, lao động liên tục đấu tranh cho các quyền lợi bức thiết hàng ngày của mình. Trong cuộc tổng tiến công và nổi dậy, các xóm lao động giữ một vai trò quan trọng. Dưới sự lãnh đạo của Đảng và Ban công vận, công nhân và lao động đã nổi dậy phối hợp với quân giải phóng đấu tranh quyết liệt với địch, giành quyền làm chủ nhiều khu xóm lao động trong các đợt tấn công và nổi dậy tết Mậu Thân... Lao động ở các xóm tham gia diệt ác ôn, kêu gọi đồng bào nổi dậy lật đổ ngụy quyền, giành quyền về tay nhân dân. Đồng bào cùng với lực lượng vũ trang bất bợn liên gia trưởng, khóm trưởng, xóm trưởng, xe bò áp phích chống cộng, dựng chướng ngại vật, đào công sự chiến đấu. Quần chúng còn sôi nổi tham gia nhiều hoạt động như làm giao liên, tiếp tế, cứu thương, thông tin, hậu cần... giúp bộ đội ta hoàn thành nhiệm vụ tác chiến. Tuy rất khó khăn, nhiều gia đình công nhân, lao động vẫn cùng nhau chạy chữa, nuôi dưỡng, dấu thương binh, thể hiện lòng yêu nước, tinh thần kiên trung với cách mạng.

Nhân dịp kỷ niệm 1.5, Ủy ban Trung ương Mặt trận dân tộc giải phóng miền Nam Việt Nam chủ trương mau chóng mở rộng đội ngũ, đoàn kết rộng rãi với các tầng lớp nhân dân đấu tranh quyết liệt bằng chính trị, vũ trang, binh vận, đập tan bộ máy kìm kẹp của địch, “sẵn sàng đình công, tổng bãi công, biểu tình, thị uy, quyết tâm làm tròn vai trò tiên phong cách mạng của mình”. Nhờ vậy, từ tháng 11.1968, phong trào công nhân đã có một sự chuyển biến mạnh mẽ. Lợi dụng nghiệp đoàn công khai, công nhân, lao động đẩy mạnh đấu tranh đòi chủ quyền dân tộc, chống sa thải, chống luật phát xít, chống bắn phá bờ bãi, đòi chấm dứt chiến tranh, văn hồi hòa bình, đòi Mỹ rút về nước...

Nhờ xác định rõ công tác cơ bản ở đô thị là xây dựng đội ngũ chính trị của công nhân lao động, Đảng đã mạnh dạn phát triển cơ sở nhằm vào những quần chúng tích cực, kiên quyết, cách mạng, thường xuyên bồi dưỡng cho cán bộ và cơ sở trong công nhân lao động, nâng cao chất lượng và trình độ lãnh đạo của họ. Trong công tác tổ chức, các cấp bộ Đảng luôn coi trọng việc xây dựng lực lượng nòng cốt của công nhân lao động, tập trung xây dựng lực lượng ở nội ô; trong khi chăm lo xây dựng tổ

chức bí mật là chủ yếu, Đảng tranh thủ sử dụng các tổ chức công khai, hình thành mặt trận bên dưới trong các xóm lao động. Dưới sự lãnh đạo của Đảng, của Trung ương Cục miền Nam... công nhân, lao động Sài Gòn – Gia Định đã đoàn kết thống nhất chống Mỹ nguy, chứng tỏ khả năng và tinh thần cách mạng của mình, nhất là trong cuộc tổng tiến công và nổi dậy tết Mậu Thân 1968, góp phần làm cho nước Mỹ “tuy hoàn toàn biết rõ cuộc tiến công sắp xảy ra” nhưng nó “lại đến như một bất ngờ” khiến tổng thống Mỹ phải choáng váng: “Nó (cuộc tấn công) ào ạt hơn là chúng ta tưởng... chúng ta không ngờ họ tiến công nhiều (thành phố) như họ đã làm... chúng ta không tin rằng họ có khả năng tiến hành mức phối hợp như họ đã chứng tỏ” (Theo: Gabriel Kolko – *Giải phẫu một cuộc chiến tranh*). Thắng lợi của cuộc tổng tiến công và nổi dậy đã đẩy “Chiến tranh cục bộ” đến chỗ phá sản, làm lung lay ý chí xâm lược của đế quốc Mỹ, buộc chúng phải xuống thang chiến tranh, ngồi vào bàn đàm phán, mở ra một cục diện mới cho cách mạng nước ta.

TÀI LIỆU THAM KHẢO CHÍNH

1. Ban chấp hành Đảng bộ Đảng Cộng sản Việt Nam Thành phố Hồ Chí Minh (2000), *Lịch sử Đảng bộ Đảng Cộng sản Thành phố Hồ Chí Minh*, tập 2 (1954 – 1975), sơ thảo, Nxb Thành phố Hồ Chí Minh.
2. Ban sử Liên tiếp Công đoàn Thành phố Hồ Chí Minh (1986), *Công nhân Sài Gòn trong sự nghiệp giải phóng dân tộc* Nxb Thành phố Hồ Chí Minh.
3. Đảng Cộng sản Việt Nam (2003), *Văn kiện Đảng toàn tập*, tập 26, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
4. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đảng toàn tập* (2003), tập 28, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
5. Trần Văn Giàu (1970), *Miền Nam giữ vững thành đồng* tập 4, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Gabriel Kolko (1991), *Giải Phẫu một cuộc chiến tranh*, Nxb Quân đội nhân dân, Hà Nội.
7. Cao Văn Lượng (1997), *Công nhân miền Nam Việt Nam trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước* (1954 – 1975), Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
8. *Một số văn kiện của Đảng về chống Mỹ cứu nước* (1985), tập 1, Nxb Sự Thật, Hà Nội.